

Oponentský posudek bakalářské práce Izabely Petříkové

Role ikoničnosti v porozumění vedleším větám časovým: příprava protokolu pro mluvčí s afázií

Předložená bakalářská práce představuje design experimentu zaměřeného na zkoumání role ikoničnosti při porozumění syntaktickým konstrukcím u afatických mluvčích a výsledky pilotního testování u kontrolní skupiny (mluvčí bez jazykových poruch). Text práce má 67 stran včetně příloh a soupisu bibliografie; je členěn do 11 kapitol. Po stručném úvodu následují teoretické kapitoly představující dvě oblasti zkoumání, z nichž práce vychází. V kapitole druhé autorka shrnuje pojem ikoničnost s důrazem na ikoničnost syntaktických konstrukcí. Třetí kapitola je úvodem do lingvistické afaziologie, jejím jádrem je nastínění typologie afatických poruch. Čtvrtá a pátá kapitola syntetizuje dosavadní poznatky týkající se kognitivního zpracovávání ikonických struktur u afatických mluvčích. Šestá, sedmá, osmá a devátá kapitola jsou věnovány designu experimentu, sběru dat a jejich vyhodnocení. Desátou a jedenáctou kapitolu tvoří závěr a diskuse (v tomto pořadí).

KONCEPCE PRÁCE

Předložená práce má jasně stanovený cíl v podobě konkrétního výstupu (testový protokol připravený k pilotáži s experimentální skupinou subjektů), což je zcela v intencích toho, co se očekává od závěrečným prací na bakalářském stupni. V případě této práce je třeba vyzdvihnout jednak to, že provedený výzkum v sobě spojuje dvě v současnosti velmi aktuální témata s výrazným interdisciplinárním přesahem – na jedné straně zkoumání ikoničnosti v gramatice, na straně druhé lingvistickou afaziologii.

Jednak je práce příkladem aplikovaného výzkumu s výstupem s vysokým potenciálem pro využití v klinické praxi (jako diagnostický nástroj). Důležité je zmínit, že autorka byla nucena okolnostmi změnit původní zadání, které počítalo s pilotáží experimentu u kritické skupiny (afatici). Vzhledem k pandemii COVID-19 tento plán autorka pochopitelně nemohla realizovat. Tato změna však práci nijak nedevaluje – i v omezenějším rozsahu je záběr práce zcela dostačující a její výsledek představuje užitečný a nutný předstupeň další pilotáže.

Práce je členěna na jednotlivé kapitoly logicky, poněkud nadbytečně však působí kapitola pátá – ačkoli se nazývá velmi obecně „Výzkum afázie“, tvoří ji pouze 1,5 strany shrnující studii od H. Lehečkové. Zdá se, jako by kapitola byla vyčleněna omylem a správně měla být součástí kapitoly předchozí. Poměrně nelogické je také zařazení kapitoly „Diskuse“ před kapitolu „Závěr“ (u práce zaměřené na sekvenční ikoničnost to působí obzvláště podivně – viz i dále).

Zpracování teoretické části práce představuje výzvu vzhledem k interdisciplinárnímu charakteru zvoleného tématu. Autorce se podařilo s množstvím teoretické literatury i dosavadních relevantních empirických výzkumů vypořádat – v kapitolách 2–5 podává koncizní ale zároveň nikoli povrchní přehled. Ve druhé kapitole se sice autorce v uvedení do pojmu ikoničnost daří vybrat relevantní informace, nevyhne se však neobratným a lehce zmatečným formulacím. Např. na straně 10 a dále nejprve anachronicky nachází Saussurovy myšlenky u Aristotela, aby je pak stavěla do kontrastu k „Platónově teorii“ – lepší by bylo generalizovat vývoj myšlení o motivovanosti jazykového znaku pomocí dichotomie mezi přístupem platónským a aristotelským (jehož představitelem může být de Saussure – jakkoli ztotožnění FdS s odsunutím ikoničnosti na druhou kolej je spíše záležitostí jeho pozdější recepce než jeho vlastních postojů (viz např. Joseph, 2015)). Problémem je na několika místech též terminologie (nejen v této kapitole) – některé základní termíny jsou doplněny definicí (např. *fnitní klauze*), jiné, netriviální, již nikoli (např. *biunikátnost*). Citovaná Diesselova definice adverbálních klauzí „vedlejší klauze, které jsou zkombinovány s hlavní

klauzí ve větých celcích“ (s. 15) je zbytná a navíc zavádějící, protože platí pro všechny subordinované klauze. Tvrzení, že „všechna [anglická] modální slovesa vyjadřují také význam budoucnosti a potenciálnosti“ (s. 13) samozřejmě neplatí (v parafrázované pasáži u Haimana najdeme „...they all convey the idea of futurity *or* potentiality“). Když autorka shrnuje výzkumy H. Diessela (s. 15–17), postupuje poněkud nelogicky („neikonicky“) od nejnovějších k nejstarším, přičemž u nejstarší studie uvádí, že „znovu potvrzuje jeho předchozí zjištění“. Některá tvrzení o strukturní ikoničnosti platí pouze pro mluvený jazyk – je škoda, že autorka i v této kapitole nezohlednila poznatky z lingvistiky znakových jazyků.

Třetí kapitola věnovaná lingvistické afaziologii je přehledně strukturována podle typů afatických poruch a celkově je konzistentnější. Pro čtenáře, který se nezaměřuje na studium jazykových poruch z neurolingvistické perspektivy, je popis příliš zatížen terminologií z anatomie mozku – bylo by vhodné doplnit alespoň ilustraci znázorňující lokalizaci jednotlivých oblastí. V oddíle o afázii a znakových jazycích se jako překvapivé zjištění označuje to, „že afázie u znakových jazyků vzniká poruchou levé hemisféry stejně jako u neznakových jazyků“ (s. 26) – za produkci i komprehenzi znakových jazyků však zodpovídají stejné oblasti jako u mluvených jazyků, tudíž toto zjištění překvapivé není.

Ve čtvrté resp. páté kapitole schází propojení mezi představenou typologií afatických poruch a výzkumnou otázkou – jaké jsou předpoklady ohledně zpracovávání konstrukcí s *předtím než* a *potom co* s ikonickou a neikonickou strukturou u jednotlivých typů afází?

METODOLOGIE A ZPRACOVÁNÍ DAT

Část věnovaná vlastnímu výzkumu je strukturována přehledně v souladu se zvyklostmi u experimentálních studií. Popis experimentu by bylo vhodné doplnit ilustracemi – snímky obrazovky s uživatelským interface v jednotlivých krocích procedury. Autorka uvádí, že bylo třeba získat velké množství respondentů – nespécifikuje však, jaká byla původní představa o velikosti kontrolní skupiny. V oddíle 9.1 jsou účastníci experimentu rozděleni do 3 věkových kohort, autorka však nijak nekommentuje, na základě čeho dané rozdělení volí. Proč 0–30 let? Nebyla nastavena dolní věková hranice? Chybí bližší informace o věkové struktuře kontrolní skupiny (rozptyl, průměr), stejně tak nevíme nic o genderovém rozdělení.

Výsledky experimentu jsou popsány dostatečně podrobně a jsou vhodně doplněny grafy. Autorka uvádí pouze procentuální zastoupení správných odpovědí ve vztahu k jednotlivým nezávislým proměnným. Velikost kontrolní skupiny je dostatečná pro provedení některého ze statistických testů – autorka sice uvádí, že sledované rozdíly nejsou signifikantní, tento závěr však nedoplňuje výsledky statistických testů. U vztahu správnosti a věku je patrná lineární závislost, jak autorka správně konstatuje. Zde by opět bylo záhodno doplnit prosté procentuální zastoupení u věkových kohort vyjádřené sloupcovým grafem také korelačním diagramem, aby bylo lze posoudit rozdělení průměrné přesnosti odpovědí u jednotlivých subjektů a zároveň vyjádřit míru lineární závislosti korelačním koeficientem.

PRÁCE S ODBORNOU LITERATUROU

Autorka se seznámila s adekvátním množstvím z oblasti lingvistické afaziologie, ikoničnosti jak z perspektivy teoretické, tak empirické. Nejvíce prostoru věnuje autorka pracím H. Diessela zaměřených na angličtinu, na které ve svém práci navazuje a na základě kterých formuluje své předpoklady. Z českých prací o větosledu explicitně zmiňuje pouze studii M. Chudobové z roku 2011. Ačkoli autorka své předpoklady o analyzovaných konstrukcích zakládá i na zjištěních „z nevelkého počtu (...) studií v češtině“ (s. 18), žádné další studie neuvádí. Jakkoli jsou empirické doklady o větosledných tendencích v současné češtině nečetné, nelze ignorovat starší relevantní práce (např. Hrbáček, 1964, Štícha, 1997, Hošnová, 2005). Toto opomenutí je obzvláště závažné s ohledem na to, že se autorka nepokusila o alespoň hrubou korpusovou sondu (jejíž provedení by nebylo časově ani technicky příliš náročné). Na několika místech autorka referuje k parafrázám a nikoli k původním zdrojům.

FORMÁLNÍ ÚROVEŇ PRÁCE

Práce takřka neobsahuje pravopisné chyby, typografických nedostatků je nemnoho: autorka používá nejednotně verzálky v názvech kapitol, vyskytuje se spojovník místo pomlčky. Ze stylistického hlediska práce vykazují větší míru nedostatků, především v souvislosti s užíváním neformálních výrazů a formulací

(např. na s. 18 „pro svou práci ji *skloubila* s dalším“, nebo „o tomto typu afázie *se nebudu nijak přehnaně rozepisovat*“ (s. 26)). Vícekrát v práci se také v práci objevuje výraz *kdy* nevhodně použitý ve funkci vztažné spojky. Autorka není zcela důsledná v používání 1. osoby singuláru – na několika místech užívá autorský plurál. Několikrát se také setkáváme s adjektivem *lingvistický* ve významu „jazykový“, patrně vlivem interference z angličtiny v parafrázích anglických textů ale i jinde. Stylovou úroveň práce dále sráží neobratné formulace a opakující se konstrukce (např. „dále uvedu“ na s. 21)

U citací přeložených z anglických originálů je lepší buď ponechat originál, nebo u překladu uvést, kdo citát přeložil (a originál uvést v poznámce pod čarou).

Součástí příloh práce je graf zachycující rozptyl hodnocení stimulů a podnětové věty. K dalším materiálům, včetně formuláře informovaného souhlasu, který není jinak přiložen, se dostaneme prostřednictvím odkazu na repozitář na *Google Drive*, který je uveden poněkud zavádějícím způsobem v poznámce pod čarou jako link vedoucí k rozhraní experimentu. Jakkoli je tím kritérium dostupnosti materiálů fakticky (byť ne zcela, viz níže) splněno, na místě by bylo přiložit veškeré materiály v jednom souboru příloh. Zároveň je pro čtenáře poměrně obtížné se v online repozitáři zorientovat – schází přehled a popis jednotlivých souborů. Zcela opominuty jsou zásadní přílohy: zpracovaná data ve textovém formátu a zdrojové kódy v R.

CELKOVÉ HODNOCENÍ

Práce sice obsahuje větší než malé množství problematických míst, která srážejí její kvalitu, vytyčeného cíle nicméně bylo dosaženo a autorka prokázala schopnost samostatné vědecké práce. Navržený experimentální design je solidním východiskem pro další pilotáž a navazující výzkum.

Předložená bakalářská práce celkově splňuje požadavky kladené na závěrečné práce tohoto typu. Práci navrhuji klasifikovat stupněm *dobře – velmi dobře* (v závislosti na průběhu obhajoby).

LITERATURA

- Hošnová, E. (2005). Studie z vývoje novočeské syntaxe: Konjunkce, pronominalizace. Praha: Karolinum.
- Hrbáček, J. (1964). O syntaktické funkci korelativního spojení řídicí a závislé věty. *Slovo a slovesnost*, 25, (81–95).
- Joseph, J. E. (2015). Iconicity in Saussure's Linguistic Work, and why it does not contradict the arbitrariness of the sign. *Historiographia Linguistica*, 42(1), 85–105.
- Štícha, F. (1997). Ke dvěma méně běžným spojovacím prostředkům v současné češtině (poté, co a bez toho, aby/že): Korpusová analýza. *Náš řeč*, 80(2), 73–80.

Mgr. Jakub Jehlička

V Jiřetíně pod Jedlovou 27. srpna 2020